

Carta inèdita Joan Fuster a Ernest Martínez Ferrando

«Sigues, tothora, un esperit crític»

Vicent Alonso

Fa unes setmanes que l'Arxiu Joan Fuster ha afegit un nou document a la correspondència entre l'escriptor de Sueca i Jesús Ernest Martínez Ferrando. Es tracta d'una carta tramesa per Fuster el 12 d'agost de 1953 en resposta a la que Martínez Ferrando li havia escrit uns dies abans (6-VIII-1953)¹ a propòsit, entre altres assumptes, de la lectura entusiàstica del llibre *Terra en la boca*.²

En la introducció a l'edició de la correspondència entre els dos escriptors³ ja vaig expressar la meua frustració per no haver trobat totes les respostes de Fuster, sobretot pel que feia a cartes de Martínez Ferrando que contenien assumptes d'interès enllà d'anècdotes més o menys circumstancials de les seues biografies. Si ja era decebedor no haver trobat entre els papers de Martínez Ferrando ni una sola de les cartes que havia rebut des de Sueca (¿les destruï el mateix Martínez Ferrando?, ¿s'havien extraviat i algun dia apareixerien en alguna carpeta oblidada, ...?) , ho era més el fet que Fuster no haguera conservat còpia de *totes* les seues respostes. I gràcies, és clar, que en conservà una bona part; contràriament, no hauria estat possible el volum 3 de la seua *Correspondència*, ja que totes les cartes que s'hi incorporaren eren reproducció de les còpies corresponents que —conscient sens dubte de l'interès que podrien tindre per a futurs lectors— guardà. Només per això la incorporació d'aquest nou document a l'Arxiu ja és una bona notícia, però també pel contingut concret que transmet.

Farà bé, sens dubte, qui preferisca situar aquesta nova carta en el lloc corresponent (hauria d'haver estat la carta 27) del volum 3 de la *Correspondència* i, llegida

¹ *Correspondència III*, pp. 118-121

² Barcelona, Barcino, 1953

³ Joan FUSTER, *Correspondència*, 3, València, Eliseu Climent editor, 1999

la conversa ja completa, extraure'n les seues conclusions personals. És exactament el que jo mateix he fet com a pas previ a la redacció d'aquest paper. Des de la Vila Joiosa, el 6 d'agost de 1953, Martínez Ferrando comença una carta a Fuster amb elogis al llibre que acabava de llegir-li, fet gens estrany ja que aquell no desaprofità cap ocasió per mostrar-se ben a gust amb el que aquest escrivia i amb el que representava dins el panorama de les lletres valencianes. No sols l'elogia a l'inici sinó tot al llarg d'una carta que, com en tantes altres ocasions, remarca que els seus papers representaven vies noves mai explorades pels escriptors valencians: «Gràcies a Déu que surt un poeta que aporta una nova interpretació literària de la ciutat i del paisatge valencians». Martínez Ferrando, arxiver i contista, no era un crític literari, ni tan sols un gran lector de poesia («Excusi'm aquesta xerrameca (quina paraula més lletja!) escrita en una estona poc feliç. Els déus i les deesses no m'ajuden. Està vist que sóc un home cansat. El seu llibre mereixeria una crítica que sapigués definir la seua significació —alta significació— en la poesia valenciana; n'és una aurora que feia temps que trigava a manifestar-se. Ho entendran així a la «bruta» ciutat del Guadalaviar? No ho crec fàcil. Quin drama aquesta València on el nequit apareix sota les fiambreres.»). Però és això el que fa més atractives les seues observacions en la mesura que, lluny de profunditats crítiques i d'erudicions, lligades sovint a dèries acadèmiques de profit dubtós, tenen un to d'espontaneïtat permanent i ens situen dins d'un marc cognitiu que ens suggereix allò que, com és ben sabut, Fuster no deixà mai de tenir al cap, que l'obligació d'un escriptor és fer-se llegir, incloses totes les conseqüències que se'n deriven.

Les primeres línies de la resposta des de Sueca són més que rotundes: deixem córrer els elogis, i anem al que realment interessa, és a dir, el que preocupava de debò al Fuster d'aquells dies: escriure des de «la bona fe», allunyar-se de la poesia «bonica» i experimentar amb «l'altra poesia», la que «apareixeria als ulls de la gent —de la poca gent que hi mira—, com escandalosa i impubliable», una mostra de la qual —el poema «L'odi»—, li adjunta. La reacció de Martínez Ferrando davant d'aquestes afirmacions contundents, manifestació singular de l'espontaneïtat que acabe d'esmentar, es limita a subratllar que la seua reacció és ni més ni menys la que Fuster preveia en la ment dels pocs lectors que podria esperar: l'exemple de «l'altra poesia» que li ha tramès «és tot un revulsiu després d'haver llegit el seu *bonic* [la cursiva és meua] llibre de versos, sobre el qual es manifesta vostè amb tanta displicència». Tanmateix, davant de l'afirmació que Fuster afegeix tot seguit: «El que resulta més evident és la “impublicitat” d'aquesta mena de poesia. Començaran per dir-me que no és poesia. I a mi (us ho diré en confiança) m'és igual que siga poesia o que no ho siga», el seu interlocutor no té res a dir malgrat que potser

estem davant del cor de les preocupacions que omplien la ment d'un poeta a punt d'abandonar el gènere i d'obrir —o més exactament, de continuar— una de les trajectòries assagístiques més importants de la literatura catalana.

He de dir que des del primer moment que vaig conèixer el Fuster poeta em preocupava per saber quina era la concepció del gènere que hi havia darrere dels seus versos. Sobretot —i no ho pense ara, ja aleshores ho feia des d'aquesta perspectiva— perquè els *mirava* des de l'angle de l'assagista que vaig llegir amb delit i satisfacció. De fet, l'any 1994 vaig publicar un article⁴ que era una mena de programa de treball per a entendre, descriure i discutir la seua poètica. Tot acabà en un mer propòsit, però si ho porte ací és perquè aquell article acabava amb un paràgraf que té sentit transcriure: «vull esmentar finalment una d'aquestes idees que conscientment he anat arraconant perquè, de fet, no m'ha estat possible encabir-la-hi coherentment. És precisament la primera de la referències que en *Figures de temps* apareix sobre la poesia, amb Rilke i els seus consells al jove poeta, al fons. La poesia és cosa de joves, diu Fuster. Que només els versos dels joves “seran nets i elàstics, plens de matèria directa” i que els dels vells no deixaran de ser “un record, gairebé sempre un record rancuniós —una realitat de segona mà”, és una afirmació que té tota l'aparença d'una venjança, en clau més o menys poètica, contra el temps que tots -Fuster, també- hem de patir inevitablement. I res no té a veure, pense, amb la seva anàlisi, i les conseqüències que se'n desprenen, del misteri de la poesia.» Però jo, com tants altres lectors, escriptors o estudiosos de la literatura, ja coneixíem l'esplèndid treball de Josep Iborra,⁵ una primera aproximació a l'obra de l'escriptor que al meu parer té una vigència innegable. Més encara, una bona part del que s'ha escrit després, i que he pogut llegir, són com extensions o addendes a idees exposades per Iborra en el llibre que guanyà el premi d'assaig Joan Fuster de l'any 1982. Unes pàgines d'aquest *Fuster portàtil*⁶ presenten les notes bàsiques per entendre un moment decisiu en la trajectòria de Fuster. Potser paga la pena que en recorde algunes per tal de situar la carta que comentem en un context de comprensió global del pensament de Fuster. En primer lloc, que «la fiambrrera ratpenatista» no contenia res més que tòpics i, sobretot, el que diu que «escriure en valencià» significava «fer versos». També, i enllà de la relació entre joventut-vellesa i poesia, la reelaboració que Fuster féu de la distinció sartriana entre «el llenguatge de la poesia

⁴ «Sobre la concepció fusteriana de la poesia», *Homenatge a Joan Fuster*, València, Consell Valencià de Cultura, 1994, pp. 115-124

⁵ *Fuster portàtil*, València, Eliseu Climent editor, 1985

⁶ «Del poeta a l'assagista», pp. 76-86

—intransitiu, gratuït— i el de la prosa —transitiu i mitjà d'acció, *l'engagement*— i que el portà a concloure que «els qui no ens sentim tan irrefutablement acuitats per la pruija de versificar, abandonem la partida». Entenc que aquest és un punt clau del pensament de Fuster, lligat sens dubte amb la insistència a defensar que l'obligació d'un d'escriptor és fer-ser llegir —i això contra els qui pensem que és més aviat *escriure*— i a l'acceptació de la «utilitat» més lligada a la prosa que a la lírica. I finalment, l'argumentació amb què Iborra justifica la direcció triada per l'escriptor: «El seu projecte, “conèixer-se”, “examinar-se”, comportava una premissa racionalista, escèptica. Però “l'escepticisme és incompatible amb la poesia lírica”; i el racionalisme que —ha dit— és compatible amb tot, no porta a la creació. Sí, però, a una “literatura d'idees” en què la utilitat resulta especialment rellevant. I com que Fuster ha fet de la utilitat un punt de referència del seu pensament, s'hi ajustarà, per començar, a l'hora de triar el seu camí com a escriptor.»

Si bé la reflexió més elaborada sobre l'escepticisme fusterià —amb precisions clarividents sobre les diferències substancials entre la manera de practicar-lo per Montaigne i pel mateix Fuster—, ja fa un grapat d'anys que es publicà,⁷ Antoni Defez i Tobies Grimaltos han insistit en aspectes de l'escepticisme fusterià que convé no oblidar. Aquell subratllant, a partir de la incompatibilitat de l'escepticisme amb la poesia lírica, que es tracta d'«Una recomanació ben profilàctica: potenciar el que ja hi ha de sa en tots nosaltres. I és que no reconeixeríem a ningú com a humà si no fos en certa dosi escèptic. Els escèptics, doncs, estan cridats a ser uns clàssics. I la nostra sort: haver-ne tingut un que ens ha deixat entre amables descrèdits un llegat intel·lectual irrepetible.»⁸ I aquest, recordant tothora que l'escèptic «dubta i encerta perquè dubtar és un encert que ens deslliura d'errors teòrics i pràctics. Ésser raonable en les pròpies posicions; raonable, no dogmàtic ni visceral.»⁹ I, també dins del mateix *Espill* 67, Enric Iborra ha arrodonit, des de la lectura de *Causar-se d'esperar* i del *Diccionari per a ociosos*, la qüestió de l'abandó de la poesia en un article¹⁰ especialment recomanable entre altres coses perquè precisa i explica allò que en la carta motiu d'aquestes pàgines apareix formulat per Fuster de manera més aviat col·loquial: «Començaran per dir-me que no és poesia. I a mi (us ho diré en confiança) m'és igual que siga poesia o que no ho siga.» Perquè el que està en joc no és la genialitat sinó la utilitat.

⁷ Antoni RIERA: *La raó moral de Joan Fuster*, Barcelona, Curial, 1993

⁸ *L'Espill* 67, 2022, p. 206

⁹ *L'Espill* 67, 2022, p. 209

¹⁰ «Als antípodes de tota forma de genialitat específicament literària», pp. 65-77

Dins l'àmbit de la crítica, Enric Balaguer, Sam Abrams i Salvador Ortells han publicat articles on l'assumpte del pas de Fuster des de la poesia a l'assaig ocupa un lloc central. El que Balaguer insinuava en una breu referència a «Criatura dolcíssima»: «Hi ha, al capdavant, la intensitat de buidor que provoca l'absència. Per això és un escrit “per al silenci”, doncs l'amor ara es diu “clima de set, [silenci]”», Abrams va molt més enllà quan observa que el títol del llibre en què el poema aparegué, *Escrit per al silenci*,¹¹ «projecta la seva ombra sobre el nostre poema, “Criatura dolcíssima”, i, filant més prim encara, podem dir que són vasos comunicants perquè qüestions d'edat, per exemple, figuren entre els motius de l'abandó de la carrera poètica de Fuster i el desenllaç negatiu de la relació amorosa. Podríem afirmar ben bé, que la relació amatòria amb la criatura dolcíssima és una figuració metafòrica de la relació entre la musa i el poeta». Ja en l'àmbit estrictament acadèmic, Salvador Ortells ha recollit en la seua tesi doctoral¹² els textos i qüestions centrals a propòsit de la trajectòria poètica de Fuster i els ha traslladat essencialment a les seues publicacions més recents, parle del pròleg a l'*Obra poètica*¹³ i de la part primera de la *Biografia*.¹⁴ De l'anàlisi d'Ortells subratllaria el que em sembla la conclusió de més pes, potser perquè enllaça amb les meues lectures. Fuster, ens diu Ortells, «mai no va deixar de sentir-se poeta, de sentir com a poeta», i es pregunta unes línies més endavant: «l'estil de la seua prosa, no és deutor, en part, de la seua formació poètica?» I en la *Biografia*, després de concloure que «Fuster condemnà la seua poesia a l'ostracisme» precisa que l'actitud «displicent» del mateix Fuster en jutjar aquest fet decisiu de la seua trajectòria literària «deixa entreveure una resistència íntima, aparentment irracionial, a silenciar la veu del poeta que fou i que, a estones, continuava sent. Malgrat tot, malgrat ell.»¹⁵ És la manera, no exempta de cert interès psicologista, amb què Ortells trasllada a publicacions dirigides a un públic no especialitzat el que a la seua tesi doctoral apareix formulat com a conclusió de la recerca.

Tal com jo ho veig, és clar que Fuster fou poeta fins al final, però hi podríem afegir que també fou assagista des dels inicis. La seua obra és un tot, les parts del qual no poden analitzar-se amb independència del conjunt a què pertanyen. ¡Que els gèneres, i tota la literatura acadèmica que els acompanya, no ens porten a considerar estanques les parts d'una obra tan singular com la de Joan Fuster! Es tracta d'observar

¹¹ València, Institució Alfons el Magnànim, 1954. Joan FUSTER havia presentat ja «Criatura dolcíssima» l'any 1952 al premi «Ossa Menor», que guanyà Blai Bonet amb *Cant espiritual*

¹² *La poesia de Joan Fuster*, València, Universitat de València, 2017

¹³ Joan FUSTER, *Poesia completa (1945-1987)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2022

¹⁴ *Joan Fuster. D'un temps, d'un país (1922-1992)*, València, IAM, 2023

¹⁵ *Idem*, p. 199

amb ulls més atents tot allò que afecta la totalitat, que no és precisament la suma aritmètica de les parts. Més d'un lector de Fuster ha manifestat aquesta mateixa opinió. Enric Balaguer, per exemple, en l'article ja citat subratllava els lligams entre el discurs «líric» i el «discursiu». També Enric Sòria quan ens parlava a propòsit de la lectura d'una prosa «eficaç»: «Es podria dir que hi ha molt d'assaig, en el sentit estricte i en uns altres, en les propostes líriques del jove Joan Fuster. També trobarem prou de lirisme soterrat per les seues proses.»¹⁶ De les anàlisis fetes amb intencions semblants és més assequible arribar a veritats sobre el conjunt, vàlides alhora per a les parts. Pense per exemple en allò que conclou Antoni Riera sobre la raó moral de Fuster: al llarg de la seua extensa obra «hom únicament pot trobar, i per cert amb una notable insistència, una única normal moral; norma que podria ser recollida, salvats els mil matisos i accents diferents, així: “Sigues, tothora, un esperit crític.”».¹⁷

Les darreres línies de la carta contenen dos breus comentaris als quals vull referir-me. Primerament, una referència de Fuster a Valéry, en resposta a la demanda que li havia fet Martínez Ferrando: «ja m'explicarà allò del “Valéry sòrdid” (?), incrustat en la bella “Quasi-oda al Mediterrani” que tant m'ha complagut», concretament els versos que li cita: «Em repose en aqueixa/ elegia de segles/ desclavada, com un udol, de l'orla/ de nobles vegetals i cementeris/ (Valéry sòrdid!) que t'envolta:/ l'elegia conforme,/ esllanguida a les planes/ dels ancians *baedekers*!». Ja és simptomàtic que en cartes successives Martínez Ferrando no hi torne després de l'explicació del seu amic, ni tan sols al fet de la lectura «atenta» del *Cementiri marí* (1920) i de la referència a la definició del món com una «taca en la puresa del No-Ésser», però la resposta de Fuster paga la pena de ser meditada, perquè que no és tant una cita literal del poema de Valéry com una reflexió derivada de la seua lectura del poema que tant s'estimava. La cita reproduïx dos versos: «Que l'univers n'est qu'un défaut/ Dans la pureté du Non-être !» del poema «Ébauche d'un serpent» inclòs a *Charmes* (1922) i és ben raonable pensar que Fuster coneixia també l'excel·lent comentari de Gustave Cohen al *Cementiri marí* i el que hi diu al voltant de l'home com «el defecte en el gran diamant de l'absolut».¹⁸

Dues línies sobre el pròleg a *Terra en la boca* mereixen també un comentari: «El pròleg del senyor Foix és una mica abstrús. Té una prosa (en aquest cas, almenys) poc cartesiana.» Només dues frases per contestar el que li havia escrit el seu inter-

¹⁶ *L'espill de Janus*, Proa, 2000, p. 169

¹⁷ Antoni RIERA, *op. cit.*, p. 114

¹⁸ L'edició que féu Empúries del *Cementiri marí*, traduït per Xavier Benguerel (Barcelona, 1984) inclou com a epíleg el comentari de Gustave Cohen, «Assaig d'explicació d'*El cementiri marí*», traduït per Marta Benguerel

locutor: «Pel que es refereix al prologuista li diré que entremig de la seva prosa moderna i indigesta, tanmateix discreta, em complau el to d'elogi a l'autor i em desplaui el to de suficiència. J. V. Foix és un altre Riba al qui tampoc se li pot dir allò de: Que bona està la sopa! Dic això per altres raons, no pel pròleg, que és passable.» Quedem-nos amb allò de la «prosa poc cartesiana». Crec que diu tot el que necessitem per comprendre que aquestes pàgines de Foix, a qui li les va encarregar Casacuberta, segons he pogut llegir a la tesi doctoral de Salvador Ortells, no satisfieren l'autor del poemari.¹⁹ Ja, un mes abans, li havia dit a Agustí Bartra a propòsit del pròleg: «no estic segur d'haver entès les coses que hi diu; és vague i sibil·lític».²⁰ Finalment, crec que, sobretot els interessats en les modalitats de la prosa literària, no haurien d'oblidar el text corresponent a la lletra F del llibre *Alfabet*²¹ de Josep Palàcios, un exercici narratiu, no exempt de voluntat crítica, a partir d'aquest discutit prefaci de Foix a *Terra en la boca*. Segons Isabel Robles,²² Palàcios «sembla trobar gran satisfacció» a confessar els plagis. Ho diu a propòsit de la «F de Foix, J. V.» on precisa que ha emprat un fragment de l'obra de Foix «que no s'inclourà, segurament, en les seues *Obres Completes*». I el fragment en qüestió és el pròleg, amb prosa gens cartesiana, vaga i sibil·lítica, a *Terra en la boca*. Tot plegat, un exercici obligat per als interessats en les modalitats de la prosa literària: llegir el text de Palàcios al temps que un va passant els paràgrafs del pròleg de Foix però just a l'inrevés. I tot sense oblidar que la maniobra va més enllà de l'aparença, que no és simplement un joc: no cal perdre de vista els lligams que s'estableixen entre els paràgrafs desordenats, és a dir, ordenats a partir d'un desordre. I m'atrevisc a suggerir, com a colofó de l'exercici, les línies del pròleg, no de Foix sinó del mateix Palàcios, a la segona edició de *Terra en la boca*,²³ quan comença «la tirallonga d'indicacions» del prologuista i, més concretament des de «i he extirpat el pròleg de Foix que el modèlic editor va endossar-li amb zel patriòtic» fins a la signatura: «J. P., a la Ribera del Xúquer, tardor de 1993». ◀

Xodos -Tancat de l'Alter, Octubre 2023

¹⁹ També ORTELLS s'hi refereix en les pàgines de la biografia: «A petició de l'editor, el llibre fou prologat pel poeta J. V. Foix, que, segons Fuster, no el llegí amb molta atenció. Més aviat, amb poca.» (*Joan Fuster. D'un temps, d'un país (1922-1992)*, València, IAM, 2023, p. 189)

²⁰ JOAN FUSTER, *Correspondència II*, València, Eliseu Climent editor, 1998, p. 191

²¹ Barcelona, Empúries, 1990

²² «La creació com a destrucció en l'obra de Josep Palàcios», *L'Aiguadolç*, 40, 2012, p. 67

²³ Edició a cura i amb pròleg de Josep Palàcios, i il·lustracions de Manuel Boix, Sueca, Afers, 1993. El pròleg de PALÀCIOS, «La gota de l'escriptura damunt del full en blanc», com també el de J. V. FOIX a *Terra en la boca*, formen part dels «Materials complementaris» inclosos a la fi del volum primer de l'*Obra Completa* de Joan Fuster, Barcelona, Eds. 62, 2002, pp. 992-995

Sueca 12 agost 53
 Sr. J.E. Martínez Ferrando
 La Vila Joiosa

Benvolgut amic:

La vostra carta última resulta tan elogiosa que anem a «deixar-la córrer». «Terra en la boca» és un llibre «perpetrat» amb la més bona fe del món. (I sobre la bona fe ja veureu un «judici final» entre els que us adjunte perquè pugueu entretenir-vos una mica, si no teniu aquí cap lectura «amusante».) No sé: cada dia em sent més allunyat de la poesia «bonica», i amb un llibre que ara m'està editant Zabala, acabaré de conrear aquest gènere; el mal és que l' «altra poesia», la que jo faria ben de gust en aquest moment, apareixeria als ulls de la gent —de la poca gent que hi mira—, com escandalosa i impublicable. Per això preferesc no escriure-la. Què dirien els meus parents, amics i coneguts —com el títol d'Escalante—, si llegissen aquest fragment d'un poema que es diu «L'odi», i que us transcriuré?

És dolç odiar.
 Hi ha coses odiables,
 odiables *per se*:
 Déu en proveeix els petits calendaris, la música,
 les famílies de Gide,
 els pressentiments,
 la rosa abusiva.
 ¿Heu provat mai d'odiar
 un diumenge a la tarda?
 No és un mèrit odiar els qui ens odien;
 Cal odiar lliurement,
 purament.
 La tarda del diumenge comprèn tota la vida,
 amb la dida i la ferida
 i la farina
 (o la mina)
 i el lloguer de la dona:
 la tarda il·limitada dels diumenges
 us ofereix les mosques, el paper i els himnes nacionals.
 Els hòmens de quaranta anys, adoneu-vos-en,
 els hòmens de quaranta anys
 comenten el pas de la memòria
 i la cuixa desplegada d'una vídua,
 i els més joves comenten aquesta cuixa
 i l'imperatiu categòric.

Tots ells tenen l'odi a la punta del sexe,
 però no l'usen,
 ni l'odi,
 ni el sexe,
 sinó de pressa, en la foscor d'un cinema
 o mentre que berenen.
 Jo us propose d'odiar a poc a poc,
 triant-ne l'objecte.
 Odiar delicadament,
 sí, com aquell qui es degolla,
 com qui evoca un horror sobre un poal.
 Odiar el proïsme,
 no per lladre ni per res,
 sinó per ser proïsme,
 perquè no ha volgut ser una altra qüestió.
 Odiar el paisatge,
 que és sempre igual,
 i els llibres,
 i el sífó que reparteixen amb l'aperitiu,
 i la camisa,
 i
 tu.
 Odia't tu mateix:
 precepte saludable.
 Odia't tu mateix.
 ¿Què ets, al capdavant? Això:
 un pet dels déus.
 No et mereixes l'amor que volen que et tingues,
 no el mereixen els altres
 ni les bèsties protegides.
 Jo he estimat,
 tots hem estimat,
 i després ¿què?
 Post coitum tristatur.
 Després de veure un tren o el vostre gendre, tristatur;
 després d'anar a Ceylan, tristatur;
 després d'improvisar un dòlmen podrit, tristatur;
 després d'escriure un sonet d'homenatge a Carles Riba, tristatur.
 després de mi, el diluvi i tristatur.
 Bon dia i bon odi.
 Odieu-vos, odiem-nos.
 Creu-me tu, lector:
 Joan Fuster t'odia
 i per això escriu aquest poema una tarda de diumenge
 amb la seua vella Typewriter P1658,

recolzat en la innocència,
 afirmant-se el paladar contra una espiga.
 Algú et dirà que l'odi és una forma
 secreta de l'amor; malfia-te'n.
 L'odi és l'odi només
 com la cadira només la cadira
 i el rossinyol un cauteri de l'aire.
 Tu
 seràs l'odi:
 tindràs un peu notable i un vidre en el costat,
 i acabaràs conforme està previst.
 Al punt que hom mor comença de pudir,
 sosté un poeta
 (Pere March, 1338-1413?).
 Tristatur.
 Però l'odi és la vida o l'antivida, el repte, l'art tibant,
 no és la mort.
 Hi ha moltes maneres d'odiar.
 Pensa en la teua.

La cita és massa llarga, i potser no valia la pena perdre quartilla i mitja en això. Però també estic convençut que si hom no escriu això, tampoc no val la pena de perdre el temps i les quartilles escrivint una altra cosa. El que resulta més que evident és la «impubicitat» d'aquesta mena de poesia. Començaran per dir-me que no és poesia. I a mi (us ho diré en confiança) m'és igual que siga poesia o que no ho siga. (No crec que calga fer-vos observar que la frase llatina «post coitum, etc» és d'un Sant Pare de l'Església, i que el vers de Pere March diu: «Al punt que hom naix comença de morir».)

Allò del «Valéry sòrdid» es desprèn d'una lectura atenta del «Cementeri marí». ¿No hi diu, entre altres coses, el respectable acadèmic francès, que el món (potser l'univers i tot, que és una paraula més grossa i impressionant) és una taca en la puresa del No-Ésser? Quin desfici per la puresa, Senyor! «Sin microbios ni vitaminas», que deia José Antonio. (José Antonio, sembla, digué moltes coses). El pròleg del senyor Foix és una mica abstrús. Té una prosa (en aquest cas, almenys) poc cartesiana.

Aniré a Xàbia, si no passa res de nou, el pròxim dissabte. D'anar a Elx, doncs, ni parlar. Ara, si és possible, sí que pense fer una escapada a la Vila, i xarrarem una estona... (Us avisaré prèviament)

Ben cordialment
 Fuster